

Szathmári István

A magyar stilisztika útja – Javított és jelentős mértékben bővített kiadás
Mundus Magyar Egyetemi Kiadó: Budapest, 2008. 623 pp.

Bodnár Ildikó

Új kiadásban jelent meg Szathmári Istvánnak, a kortárs magyar stilisztika egyik legjelentősebb hazai képviselőjének *A magyar stilisztika útja* című könyve. A mű első kiadása még 1961-ben látott napvilágot – s mint azt a szerző *Előszavában* olvashatjuk – „egy év alatt jobbára gazdára talált, s azóta legfeljebb ritkán akad meg egy-egy példány antikváriumokban”. Akkor a Gondolat Kiadó igen rangos, Nemzeti Könyvtár sorozatának volt a nyolcadik darabja. Ennek a már évtizedek óta legfeljebb csak a könyvtárakban fellelhető munkának ott lett volna a helye mind a magyartanárok, mind pedig a magyar szakos egyetemi hallgatók nemzedékeinek házi könyvtárában. Nem túlzunk, ha azt mondjuk, az igen gyakran forgatott könyvek közé tartozhatott volna.

Akik stilisztikával foglalkoznak, jól tudják, hogy az első kiadásban is közel 700 oldalas könyv leginkább az antológia, a lexikon és a szaktárgyi bibliográfia egyfajta ötvözete volt. A cím a mű azon első részére illet rá a legjobban, amely a magyar stilisztika múltjából vett szemelvényeket tartalmazta Szathmári István egy-egy rövid bevezető tanulmányának a kíséretében, részletes jegyzetapparátussal is ellátva. Ez a fejezet a magyar stilisztika legelső, a 16-17. században élt képviselőitől kiindulva a 20. század első felében munkálkodó Zlinszky Aladárig összesen hét szerzőtől közölt – bővebb vagy szűkebb terjedelemben – stilisztikai tárgyú írásokat. Szathmári István e szerzők munkásságának bemutatásával valóban felvázolta a magyar stilisztika útját. A csaknem öt évtizeddel ezelőtt megjelent könyvből azonban több olyan jeles szerző is kimaradt mint Révai Miklós, Kazinczy Ferenc, Négyesy László, akik a jelzett útnak igen fontos állomásait képviselték. Már az első kiadás *Bevezetése* is utalt a hiányukra; itt, az új kiadás *Előszavában* részletes magyarázatot is kapunk rá, hogy miért nem szerepeltek az akkor megjelent munkában. A régebbi múltból negyedikként Bitnitz Lajos is bekerült az ezúttal a Mundus Kiadó által megjelentetett kötetbe.

A magyar stilisztika útjának jelen kiadása nemcsak a fenti hiányokat pótolta, hanem még további tizenegy új szerzőt is szerepeltet: azokat a 20. századi magyar stilisztikákat, akik életművük jelentősége, valamint időközben bekövetkezett haláluk okán is, mint Szathmári István fogalmaz „részei lettek a stilisztikatörténetnek”. Az eredeti szövegrészek az új kiadásban 270 oldalt tesznek ki, a hozzájuk tartozó 782 jegyzettel pedig még további 40 oldal terjedelműek. Az újonnan felvett szerzők és műveik, a csaknem 500 újabb jegyzet kapcsolódó oldalaival együtt 174 oldalt foglalnak el. A munkát bővíti továbbá *A magyar stilisztika története* című, a kötet bevezetésének is tekinthető néhány oldal (11–18).

Ilyen módon teljesen jogos a kötet címe alá írt sor: *Javított és jelentős mértékben bővített kiadás*. Továbbra is megtaláljuk a kötetben a szerzők arcképét, sőt a korai művek esetében az idézett munkák néhány oldalának másolatát is; a szerzők névsorában – mint a fentiekből már kiderülhetett – immár nem hét, hanem összesen huszonkét névvel találkozunk. Az eredeti műnek *A stilisztikai fogalmakat tárgyaló magyar nyelvű cikkek, tanulmányok és A magyar írók stílusával foglalkozó cikkek, tanulmányok* című bibliográfiai adatgyűjteményei változatlan formában megtalálhatók, míg az első kiadás *Név- és*

tárgymutatója különvált *Névmutatóra* (611–619) és *Tárgymutatóra* (621–624), s ezek természetesen az új oldalakra vonatkozó minden/összes adat előfordulását is tartalmazzák.

Hiányzik viszont a munkából az 1961-es kötetnek *A stilisztikai fogalmak lexikona* című része, amely azonban 2004-ben önálló kötetként, a Tinta Könyvkiadó gondozásában már napvilágot látott. A bővítések mellett jelentkező egyetlen hiány tisztább műfajú munkát eredményezett. A két, ily módon önállóvá vált kötet közül a most bemutatandó munka elsősorban egyetemistákhoz, magyartanárokhoz, valamint a szakemberek szűkebb köréhez szól, míg *A stilisztikai fogalmak lexikona* inkább a középiskolás diákokhoz és a tágabb nagyközönséghez. Mindkét olvasótábornak ajánlható ugyanakkor *A magyar stilisztika útjával* szinte egy időben megjelent, ugyancsak Szathmári István szerkesztette *Alakzatlexikon*, amely nem egyszerűen betekintést nyújt a retorikai alakzatok világába, hanem igazi elmélyülést is lehetővé tesz ezen a területen.

A magyar stilisztika útjának megújult második kiadása a már említett első oldalakon magának a stilisztikának a fogalmával, vázlatos történetével és huszadik századi fejlődésével ismerttet meg, hogy azután a magyar stilisztika négy és fél évszázados történetét nyújtja át mintegy dióhéjban. Szathmári István már e bevezető sorokban is utal a magukat később szövegeikkel is képviselő szerzőkre, s felsorakoztatja melléjük azoknak a tudósoknak, íróknak és szótárszerkesztőknek a nevét is, akik – nem stilisztaként ugyan – de szintén nagyon sokat tettek a magyar nyelv fejlesztéséért (16–18). Szerepel itt többek között a régműltből Pesti Gábor, Szenczi Molnár Albert, Komáromi Csipkés György és Pereszlényi Pál, a közelebbi múltból pedig Simonyi Zsigmond neve. Csak a teljesség kedvéért tesszük hozzá, hogy e szerzők egy része Szathmári István egy másik, az új kiadást szintén igencsak megérdemlő munkájának, a *Régi magyar nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk* című kötetnek a lapjain szerepel. A Nyugat első generációjához tartozó alkotók Babitstól és Tóth Árpádtól Juhász Gyulán át Karinthy Frigyesig mint egykori Négyesy-tanítványok vonulnak fel e lapokon.

Ha mármost tovább lapozunk a könyvben, először az első kiadásban is szereplő szerzőkkel találkozunk, s itt kapunk ízelítőt Sylvester János (21–30), majd Geleji Katona István (31–40) munkásságából (és nyelvhasználatából). Aligha tudjuk meghatódás nélkül olvasni *Az olyan ígíkről való tanúság, melyek nem tulajdon jegyzésben vétetnek* címet és az alatta következő Sylvester János-i fejtegetéseket. Az alig ötoldalny szövegnek egyik fő mondanivalója, hogy a Bibliának sok szavát és kifejezését nem „tulajdon jegyzésben”, azaz szó szerinti jelentésben kell érteni, hanem rajtuk valami „egyebet kell érteni”; mai szóval élve ezeket átvitt, metaforikus értelemben használja szerzőjük. Talán a legfontosabb gondolata Sylvester János sorainak, hogy a magyar nyelvtől az ilyen beszédmód egyáltalán nem idegen: népünk mindig is élt velük az énekeiben, főleg a virágénekekben: „mellyekben csudálhatja minden níp az magyar nípnek elmíjinek éles voltát az lelísben, mely nem egyéb, hanem magyar poézis” (29).

A 16-17. század fordulóján élt Geleji Katona István vallásos vitairatainak függelékében találjuk *Magyar Gramatikacska* címen azt a 44 pontot, amelyek „nyelvünk használatára vonatkozó megfigyeléseit és tanácsait tartalmazza. Ez utóbbiak között számos stilisztikai jellegű is található” (36). A mű, címe ellenére tehát nem nyelvtan, hanem inkább valamiféle korai nyelv-művelési munkának tekinthető.

A Szathmári István által idézett részekben (összesen 15 pontban, melyek közül hét az eredeti oldalak másolatán szerepel) előfordulnak például a pleonazmust, azaz a felesleges szóismétlést elítélő, továbbá a főneveknek, a mellékneveknek, nem utolsó sorban

pedig az igéknek a helyes használatához kapcsolódó megjegyzések. A 27. pontban például arról beszél Geleji Katona István, hogy „a magyar nyelv boldogabb a deáknál”, mert míg a latin csak két igével képes megalkotni bizonyos ható és műveltető igealakokat, addig a magyar egyetlen ige képzett változataival adja ezeket vissza. A *potest facere* kifejezést például így: ’megselekedheti’; az *aedificare fecit* összetett forma helyett pedig az ’építette’ alakkal. A magyar igealakok tömörségét emeli ki tehát, amely jellegzetesség valóban igen fontos stilisztikai tényező is lehet (37).

A magyar igei képzőrendszer gazdagságát emeli ki a 37. és a 38. pontban, ahol különböző gyakorító, folyamatos és kicsinyítő képzős alakokat sorol fel: *járogat, jövőget; fáradoz, keresget; jövön-jöv, menten-megyen, vágton-vágja*. Nyelvünk változását érzékelteti ezen igealakok egy részének az eltűnése: *eddegélek, szántdogálok, azaz: kicsinyt-kicsinyt észem, lassan-lassan szántok* (38).

A következő bemutatott szerző Verseygy Ferenc, aki magyar és latin nyelvű nyelvtanai mellett önálló stilisztikai (saját szóhasználatával *nyelvestétikai*) munkát is írt latin nyelven. A magyar nyelvről szóló igen nagy terjedelmű munka, az *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae* részét képező stilisztikai vonatkozású könyvek maguk is többszáz oldalt tesznek ki. A stilisztika eredeti címe: *Usus Aestheticus Linguae Hungaricae* volt. A második kiadás újdonsága többek között e stilisztikai munka 3. részének eredeti címlapját bemutató oldal (43). A Szathmári István által idézett részletekben Verseygy a költői és a prózai nyelv közötti különbségről, az egyéni stílusról, továbbá a jó stílus ismérveiről elmélkedik. Verseygyre vonatkoznak a műben a 41–55. oldalak, valamint még egy teljes oldalnyi jegyzetanyag (454–455), amelyből nemcsak a teljes, 23 részes *Usus Aestheticus* felépítését ismerhetjük meg, hanem olyan szavak magyarázatát is megkapjuk, mint a *felpelypeg* valószínűsíthetően tájnyelvi igealak, vagy a *diszkant* hangok, a *terc*, a *kvint*, az *oktáv* és a *decim* fogalma.

A szerkesztés során e több kötetnyi munkából egyáltalán nem lehetett könnyű a válogatás. Jól érzékelteti Verseygy Ferenc alaposágát az a három felsorolás, amely először öt pontban a szerző egyéniségére, stílusára vonatkozó követelményeket gyűjti egybe (119§.), majd hat pontban a jó stílus ismérveit sorolja fel (120. §.), végül pedig három pontban azt veszi számba, hogy „miképpen lehet a jó stílusra szert tenni, a rosszat meg elkerülni” (121. §.). Jó hír azok számára, akik e bevezető után alaposabban is szeretnék megismerni Verseygy stilisztikai munkásságát, hogy a csak az 1970-es években magyarra lefordított teljes mű nagyobb könyvtárainkban hozzáférhető.

A régi szerzők sorába itt illeszkedne be Révai Miklós és Kazinczy Ferenc munkássága, ám Szathmári István – mint említettük – megtartotta az eredeti munka sorrendjét. Így Verseygy munkásságának a felidézése után a 19. században élt Szvorényi József (57–81) és a 19. és 20. századot egyaránt képviselő Kulcsár Endre (83–100), ill. Kulcsár Gyula (101–117) stilisztikai munkásságába kapunk betekintést. Szvorényi gimnáziumi tanárként lett az Akadémia levelező tagja; itt díjnyertes, a *Magyar ékes szókötés* című munkájának részleteivel szerepel. Kulcsár Endre és Kulcsár Gyula szintén középiskolai tanárokként folytattak tudományos munkát, s valószínűleg az iskolai oktatás számára is írták műveiket. Kulcsár Endréről *A magyar stílus*, Kulcsár Gyulától pedig *A magyaros írásművészet fő kérdései* című írás egy-egy részletét olvashatjuk.

Végül a szinte teljes mértékig a 20. századhoz köthető Zlinszky Aladár munkásságának bemutatása következik: *A magyar stilisztika útja* nem véletlenül az ő műveiből idézi a legtöbbet (119–288). Zlinszkyról szólva így fogalmaz Szathmári István:

„Zlinszky Aladár a stilsztikának szinte napjainkig a legkimagaslóbb művelője. Ő már a XX. század képviselője, s munkássága mintegy híd a régi és a mai, modern stilsztika között” (121).

Itt olyan fontos írások sorakoznak egymás után, mint az 1913-as *Stilsztika és verstan* (teljes terjedelmében), továbbá a szerzőnek az 1910 és 1940 közötti időszakból származó, a szóképekről, a metaforáról, Petőfi nyelvéről, az érzelm kifejezésnek a lírában megmutatkozó lehetőségeiről, továbbá a művészi hangfestésről és hangutánzásról szóló önálló tanulmányai. Ez utóbbiaknak a kötetbe való felvételét az is indokolta, hogy zömük – az egy *Magyar Nyelvőrben* Petőfi nyelvéről megjelent tanulmányt kivéve – máig is csak igen nehezen hozzáférhetők a korabeli folyóiratok hasábjain.

A tanulmányok a szerzőt mint saját kora legmagasabb tudományos színvonalán álló, igen széles anyanyelvi műveltséggel rendelkező, ugyanakkor több idegen nyelvben is otthonos, a költészet iránt igen fogékony alkotót mutatják be. *Művészi hangfestés és hangutánzás* című 55 oldalas tanulmányában az első idézet az Odüsszeiából való; ezt az ógörög nyelvű verssort rögtön annak német fordítása követi. A nagyszámú magyar vers és versfordítás mellett (elolvashatjuk például Verlaine *Őszi dalának* hat magyar változatát, mind az eredetivel, mind pedig egymással összevetve) (241–242), és találunk itt még számos további német, francia, latin, kisebb számban pedig olasz és angol versidézetet is, az európai költészet valamennyi korszakából.

A hangfestés és a hangutánzás példái között antik és középkori verssorok éppúgy vannak, mint a futurizmus áramlatában született kísérleti alkotások részletei. A „Das Dröhnen und Tönen der scharfen Trompeten, / Das Raseln und Praseln der langen Musketen” (270) sorok hangzása annak a számára is érzékelteti a csaták hangulatát, aki a szavak jelentését egyébként nem érti. De ugyanígy igen kifejező a következő sorok hangfestése is: „Wonne weht von Tal und Hügel, / Weht von Flur und Wiesenplan” (248), ill. jól követhető a hangutánzás a középkorból származó latin idézetben: „*Sibilat et serpens proprie, sed mimirrit hirundo... / Accipiter pipilat, crocitat corvus, gruit et grus*” (258). A Zlinszky-tanulmány csak elvéve tartalmazza a sorok fordítását, ám a jegyzetekben ezeket – szinte kivétel nélkül Szathmári István fordításában – rendre megtaláljuk. A tanulmány jegyzetanyagában is sok ismeretanyag, akár egy kisebb nyelvtudomány-történeti kurzus is rejtőzik: az 556. jegyzet az *újgrammatikusokról*, a 662. a *phüszej – theszej* vitáról ad áttekintést, de magyarázatot kap sok egyéb mellett a *sztoikusok*, a *retorikus* vagy a *skolasztika* szó is.

A kötet 289. oldalán kezdődik a *Pótlás az új kiadáshoz* című rész, amely maga is két egységre tagolódik. Az elsőben a kimaradt régi szerzők kaptak helyet, a másodikban a huszadik századot, mondhatni akár: a napjainkat képviselő stilsztikák kapnak egy-egy fejezetet. A régebbi alkotókat tárgyaló rész Révai Miklósnak *A' magyar szép toll* című munkájából vett néhány oldallal indít. Az ezúttal különösen szűkmarkúnak érzett válogatást az indokolhatja, hogy időközben (1973-ban) megjelent a mű Éder Zoltán által gondozott kiadása, s ez máig is elérhető a könyvtárak többségében. Mivel Révai munkáját 1805-től a kiadás évéig csak kevesek ismerhették meg, hatása elenyésző lehetett. Így nem terjedt el az az újítása sem, amely a *stílus* szó *toll*-ként való magyarítására vonatkozott. A Szathmári István által igen szerencsésen idézett bevezető részek éppen a *stílusnak*, s vele párhuzamosan a magyar *toll* szónak az átvitt értelmű használatát magyarázzák: „Ugyan a' *tollat*, az íráshoz való eszközt, valamint a' Rómaiak a' *stílust*, köz beszédben mi is általvitettét jelentéssel sokszor az írásnak módjára értjük” (297). (Máig is használatos a jó

tollú író kifejezés.) Az idézett sorokban szerepel még tíz figura, azaz alakzat bemutatása (299–301).

Kazinczy Ferenc sem magyar nyelvtant, sem magyar stilisztikát nem írt; az utókor összes műveiből, különösen pedig leveleiben frott számos megjegyzéséből kellett, hogy szerzőjük stilisztikai nézeteit kihámozza. Szathmári István ezúttal Ruzsiczky Évának ide vonatkozó munkáját idézi. (305–307). Ruzsiczky Éva az 50-es évek elejétől végzett ilyen kutatásokat, ám valószínű, hogy az itt idézett sorok nem jelentik a téma kimerítő vizsgálatát.

A *Pótlás* című rész harmadik és negyedik szereplőjének, Bitnitz Lajosnak (309–316), illetve Négyesy Lászlónak (317–324) az ismertsége nem azonos. Míg az előbbi, vidéki középiskolai tanárként dolgozó szerző nevét csak kevesen, addig Négyesy Lászlóét, a budapesti egyetemen tartott szemináriumainak, még inkább pedig költőóriásokká vált tanítványainak köszönhetően nagyon sokan ismerik.

Bitnitz 1827-ben keletkezett munkája még igencsak ódon hangon szól, s ez vonatkozik mind a szóhasználatra, mind a helyesírásra, mind pedig a mondat szerkesztésre. „Kedvetlen érzést gerjeszt valamely már megtörtént vagy csak fenyegetődő kárvallásból eredő fájdalomnak és lemondásnak a’ nyelvbeli előadás által eszközölt érzékenyítése; de ezen kedvetlen érzésnek nem szabad oly erősnek lennie, hogy mellette a’ kedves érzés meg ne állhasson, sőt inkább ezen kedves érzést a’ lelki esmeretben megjelenő kedvetlen érzés okozhassa” (313).

Négyesy először 1897-ben kiadott középiskolai stilisztikája viszont szinte már a mai magyar nyelven beszél az olvasóhoz: „A nyelv azonban nem magáért van; csak eszköz az emberiség szolgálatában. Arra használjuk, hogy előadjunk vele valamit, hogy a magunk gondolatát, tapasztalatát, ismereteit, szándékát, érzelmét közöljük embertársainkkal, vagy az utókorral” (319).

A munka újabb fejezete kezdődik a 325. oldalon, *Magyar stilisztika a 20. század második felében* címmel. Az itt következő szerzők mind a kortársaink voltak, legtöbbször munkássága az elmúlt évtizedek során bontakozott ki igazán. Közülük a legtöbbben Szathmári István közvetlen kollégái, munkatársai, nemegyszer barátai is voltak. A most is igen tömör, a 20 sornyi terjedelmet csak ritkán meghaladó életrajzi bevezetőkből, a munkásság bemutatása során Szathmári István a szűk korlátokon belül is teljességre törekszik; a miniatűr portrék hangja mindig tárgyilagos. Alkotótársának, Terestyéni Ferencnek korai haláláról azonban megrendülten emlékezik meg: „Sajnálatos módon Terestyéni Ferenc ígéretes pályája 1971-ben félbeszakadt” (395).

A bemutatás sorrendjében a következő, a magyar nyelvészet, ezen belül is zömmel a stilisztika kérdéseivel hangsúlyozottan foglalkozó kutatókról van szó: Zolnai Béla (327–334), T. Lovas Rózsa (325–341), Gáldi László (343–354), Kovalkovszky Miklós (355–365), Martinkó András (367–374), Benkő László (375–391), Terestyéni Ferenc (393–403), Balázs János (405–411), Herczeg Gyula (413–422), J. Soltész Katalin (423–335), Török Gábor (437–447).

Zolnai Bélát, aki irodalomtörténész és a francia irodalom egyetemi tanára is volt, a klasszikus körmondatot elemző részlet képviseli *Nyelv és stílus* című könyvéből, a jelentéstannal és stílustörténettel foglalkozó T. Lovas Rózst pedig idézetekben gazdag tanulmányrészlete *A magyar impresszionista költészet stílusformái* című munkából. A francia és több más neolatin nyelvhez és irodalomhoz kötődő kutatásai mellett lexikográfusi és verstani munkásságot is kifejtő Gáldi László a sokak által forgatott

Ismerjük meg a versformákat! címet viselő kötet *Nyelv és vers* fejezetével szerepel *A magyar stilisztika útja* lapjain. Szathmári István nem feledkezett meg a szerző *Précis de stylistique française* címmel napvilágot látott egyetemi jegyzetéről sem, amelynek köszönhetően sok későbbi francia nyelvтанár gyarapíthatta verstani és stilisztikai ismereteit.

Kovalovszky Miklós munkássága a lexikográfiához és névtanhoz, stilisztikai kutatásai révén pedig Ady Endre költészetéhez kapcsolódik. Az itt idézett *Néhány vázlatpont Ady költői nyelvtanához* című rövid írás, benne a költő jellegzetes szóalkotási módjainak, főként képzőhasználatának elemzésével az Ady-filológiának mindig értékes darabja marad. Olyan egyéni szóalkotásokra találunk példákat az oldalakon, mint a *furcsultak napjaid*, az *orkánzik a Mindenség*, a *búsladt vágyaim*, vagy éppen a *hunyódsi, csókosdi, temetésdi, futódsi, találódsi* szóalakok, amelyek a gyermeknyelvi *katonásdi* mintájára, játsszi képzéssel jöttek létre.

Martinkó András, aki több, már említett jelentős tudóshoz hasonlóan egyszerre volt nyelvész és irodalmár, *Stílus és műfaji szándék* című tanulmánya révén ismerhetjük meg. „Érthetően szinte minden műve része a stilisztikának” – írja róla Szathmári István bevezetőjében. Ebben az írásában egy kevésbé ismert Petőfi-verset, a *Kördal* című alkotást elemzi sokoldalúan, a nyelvi és a nyelven kívüli tények lehető legtágabb körének a figyelembe vételével. Martinkó nagyon sokat tett azért, hogy – egyik kötetének címével játszva – értsük, ne pedig félreértsük a költők szavát.

Benkő László pályája során elsősorban Juhász Gyula költészetével foglalkozott. Benkő László első magyar írói szótárunk, a Juhász Gyula-szótár megalkotója. Itt egy, a Magyar Nyelvőrben 1985-ben megjelent tanulmány: *Juhász Gyula és az impresszionizmus* címmel képviseli stilisztikai munkásságát.

Terestyéni Ferenc írta – Szathmári Istvánnal és Fábíán Pállal mint társszerzőkkel – *A magyar stilisztika vázlata* című, 1958 és 1990 között számos kiadást megért egyetemi tankönyvet. Ő volt az 50-es évek elején az egyetemi stilisztika-oktatás elindítója; a 19. század számos alkotójának nyelvét tanulmányozta. *A magyar stilisztika vázlata* itt között részlete a szófajok és szövelemek, elsősorban az ige stilisztikájával foglalkozik, érvényesítve az ún. funkcionális stilisztika módszereit. Az igeék érzékeltetik a változást, a mozgás folyamatát, aktivitást, mozgalmasságot, dinamizmust, elevenséget visznek a stílusba (397); az igebe – olvashatjuk – tömörítő ereje révén igen nagy tartalmi gazdagság sűrítető bele; különösen fontos itt a képzőrendszer és az igeekötők szerepe (397–398). Nagyon alkalmas az ige „cselekvést jelentő erejénél fogva az élettelen dolgok megelevenítésére” (398).

Szól arról is, hogy a *hí – hív, ó – óv, ví – vív*-féle ige párok egyik tagja megfelelő lehet az archaizálásra, más párok tagjainak egyike, pl.: *vóna – volna, kéne – kellene* a népi hang és ízek visszaadására, ismét más kettős alakok révén pedig: *lett – lön, zengte – zengette* a hétköznapi és a választékos – és egyúttal régies – hangulat állítható szembe egymással (398–399). Igen találó idézetek mutatják be a továbbiakban az egyes igemódok és igeidők kifejező értékét.

Ezután találkozunk a rendkívül sokoldalú Balázs János – a *nyelvtudomány és a stilisztika viszonyáról* szóló – kongresszusi előadásának egy részletével, melyben a szerző a stilisztikai minősítéseknek a szótárszerkesztés során felmerülő problémáit tárgyalja, majd Herczeg Gyulának a magyar prózastílust elemző négy tanulmánykötete egyikéből – *A modern magyar próza stílusformái* című kötetből – az új népiességet bemutató részt olvashatjuk.

J. Soltész Katalin több hagyományos nyelvészeti kérdésről (az ősi magyar igekötők, a tulajdonnevek) írt elemző munkát, élete fő kutatási területének mégis a stilisztikát, fő művének pedig a *Babits Mihály költői nyelve* című kötetét tekinthetjük. Az 1965-ben megjelent kötetből való részlet a babitsi költői mondatokat elemzi tartalmi és formai szempontok alapján: „Az óhajtó mondat sajátos formája a főmondat nélküli feltételes mellékmondat. A „be jó volna”-szerű főmondat elhallgatása ezt a típust különösen expresszív teszi” – írja J. Soltész Katalin. S a megállapítást idézetek sora követi, a legelső: „Ó istenem, ha valamennyien / együvé ülhetnénk még egyszer” éppen az *Éji út* című versből. (Megjegyezhetjük, hogy ez a fajta hiányos szerkesztés a hétköznapi beszédre is igen jellemző.)

Utolsóként mutatja be *A magyar stilisztika útja* Török Gábort, aki ugyancsak a funkcionális stilisztika képviselője volt, s főként József Attila költői nyelvvel foglalkozott. Az itt idézett, s először a Magyar Nyelvőrben 1967-ben megjelent *Miről vallanak József Attila verseinek tagadó elemei?* című tanulmányt, amely később *A líra: logika* című könyvének is részévé vált, különös módon álnéven publikálta. De nemcsak ezt tudjuk meg *A magyar stilisztika útja* kötetet létrehozó Szathmári István jóvoltából; a tanulmányban idézett szerzők kiléte, a használt idegen szavak jelentése is sorra világossá lesz az olvasó számára. A rövid tanulmányt negyvennél több jegyzettel látja el; ugyanazt az aprólékos filológusi munkát tapasztalhatjuk tehát az újonnan keletkezett részekben, mint a munka első kiadásában.

A korábbiakban esett már szó arról, hogy kik forgathatták volna haszonnal – ha jobban hozzáférhető – az első kiadás megjelenése óta eltelt csaknem fél évszázadban ezt a munkát, ill. kiknek ajánljuk *A magyar stilisztika útja* most megjelent új kiadását. A leendő olvasók körére röviden szeretnék visszatérni.

Figyelmébe ajánljuk Szathmári István professzor nagyszabású munkáját mindenekelőtt azoknak a magyar szakos egyetemistáknak, akik a költői nyelvhasználat és a stilisztika kérdései iránt fokozottabban érdeklődnek, valamint valamennyi magyartanárnak is, vagyis ez a mű meghatározott szakmai és tudásbeli szintet elért olvasóknak ajánlható elsősorban. Lesznek irodalmár szakemberek, akik a maguk számára fontosnak tarthatják a kötet már említett két bibliográfiai mutatóját is. Igaz, hogy ezek a bibliográfiák a 60-as évekkel befejeződnek, folytatásukhoz és kiegészítésükhöz viszont „immár egy intézet munkájára lett volna szükség” (8). Ráadásul a későbbi munkák adataihoz több forrásból is hozzá lehet férni.

Olyan munka *A magyar stilisztika útja*, amely továbblépésre, további kutatásokra sarkallhatja az olvasót. Bárki, aki felfigyelt az idézett huszonekét szerző valamelyikének gondolataira, valószínűleg a teljes művet is szívesen a kezébe veszi majd, illetve igyekszik minél többet olvasni nemcsak az itt megismert szerzőktől, hanem maguktól az idézett költőktől vagy íróktól is. Így *A magyar stilisztika útja* a magyar irodalom egésze felé is utat nyithat. A Susán Pál tervezte címlap Sylvester János Új Testamentum-fordításának fedőlapját idézi, s ezzel, magához a tanulmánykötethez hasonlóan, egyfajta folytonosságot teremt a 16. század és napjaink között.